

УДК 330.322

Н.Ю. Лега, к. е. н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

**ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА РОЗВИТОК
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

N.Y. Leha

Cherkasy State Technological University

**FOREIGN INVESTMENTS AND DEVELOPMENT
OF THE ECONOMY OF UKRAINE**

В статтє проанализирована современная ситуация инвестиционной сферы в Украине, рассмотрены пути привлечения зарубежных инвестиций в экономику страны.

Ключевые слова: зарубежные инвестиции, экономика Украины, инвестиционный климат, страна-резидент, страна-реципиент.

The article analyzes the current situation of the investment sector in Ukraine, ways of attracting of foreign investments into the country are considered.

Keywords: foreign investment, the economy of Ukraine, investment climate, a country-resident, recipient-country.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Минуле десятиріччя стало для української економіки (аж до кризи 2008–2009 рр.) періодом активного інвестиційного розвитку, що дозволив не тільки повністю подолати наслідки кризових процесів 1990-х рр., але й досягнути помітного економічного зростання. При цьому значну роль відіграли інвестиції, пов'язані з транскордонним переміщенням капіталу: іноземних інвестицій в Україну і вкладень українських інвесторів за кордоном.

Аналіз досліджень та публікацій. Питання визначення сутності інвестицій, інвестиційної діяльності, ефективності їх використання, та класифікації є предметом наукових досліджень і публікацій багатьох вчених-економістів як українських, так і зарубіжних. Серед зарубіжних дослідників, які зробили значний внесок у розвиток теорій міжнародного інвестування, є: П. Массе, Дж. Кейнс, С. Фішер, Р. Дорнбуш, Л. Гітман, І. Бланк, К. Макконел, К. Еклунд та ін. Щодо внеску українських економістів, то дослідженнями іноземних інвестицій займалися такі вчені, як: Г.В. Козаченко, В.Я. Шевчук, А.С. Маглаперідзе, Г. Чумаченко та інші. Проте, не всі аспекти цієї складної й багатогранної категорії з'ясовані та отримали належне наукове обґрунтування. Недостатньо вивчено особливості іноземного інвестування в різних економічних системах, передумови реалізації функцій прямих іноземних інвестицій, специфіку формування інвестиційного клімату в перехідній економіці, функціональну типологію та періодизацію залучення прямих іноземних інвестицій тощо.

Постановка завдання. Метою цієї публікації є аналіз сучасного стану інвестиційної сфери (клімату) в Україні, а також розгляд шляхів та наслідків залучення іноземних інвестицій в економіку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іноземні прямі і портфельні інвестиції складають порівняно незначну величину в загальному обсязі інвестицій в основний капітал в Україні, за даними Держстату в 2011 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 6,5 млрд. дол. США прямих іноземних інвестицій. Однак в умовах міжнародної конкуренції вектор їх значущості має дещо інший характер, ніж внутрішніх інвестицій, що пов'язано із залученням не просто грошових коштів, але одночасно сучасних технологій, методів управління компаніями, менеджерів, які мають високу кваліфікацію. Іноземні інвестиції є доповненням до вітчизняних, які практично не заміщують їх у процесі переміщення капіталу. Проте, тільки спільне використання як вітчизняних інвестицій, у тому числі капіталів вітчизняного походження, які пішли з України, так і іноземних, дозволить реально

перебудувати структуру української економіки і ефективно використовувати наявні точки зростання.

Процес ефективного використання українських і зарубіжних інвестицій вимагає координації відповідних напрямів і пріоритетів (мова в цьому випадку йде про прямі інвестиції), що реалізується через політику залучення прямих іноземних інвестицій, формування відповідного інвестиційного клімату і вироблення концепцій (програм) розвитку тих чи інших сфер економіки.

Природно, що сировинна спрямованість української економіки тривалий час (в умовах високих цін на енергоносії) дозволяла знизити залежність від іноземних інвестицій. Однак у сучасних умовах потрібно нову якість інвестицій, оскільки реалізація великих інвестиційних проектів викликає необхідність відповідного інноваційного забезпечення, що є однією з конкурентних переваг західних компаній.

Зовні благополучна (з кількісного погляду) картина залучення іноземних інвестицій у період зростання української економіки затьмарювалася негативними наслідками деяких структурних факторів. Зокрема, це невідповідність складу галузевої структури іноземних інвестицій необхідності реалізації українського промислово-інноваційного потенціалу.

Спостерігається непропорційний розподіл обсягів залучення інвестицій у регіони України.

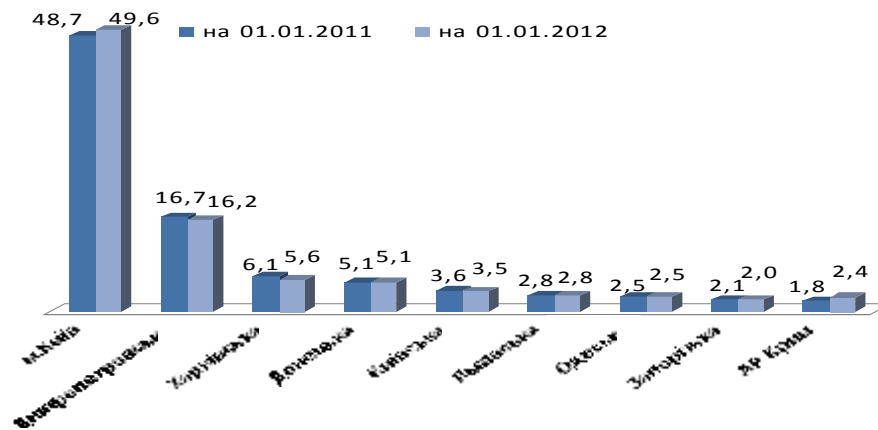

Рис. 1. Розподіл залучених прямих іноземних інвестицій за основними регіонами-реципієнтами інвестицій України, (у % до загального обсягу)

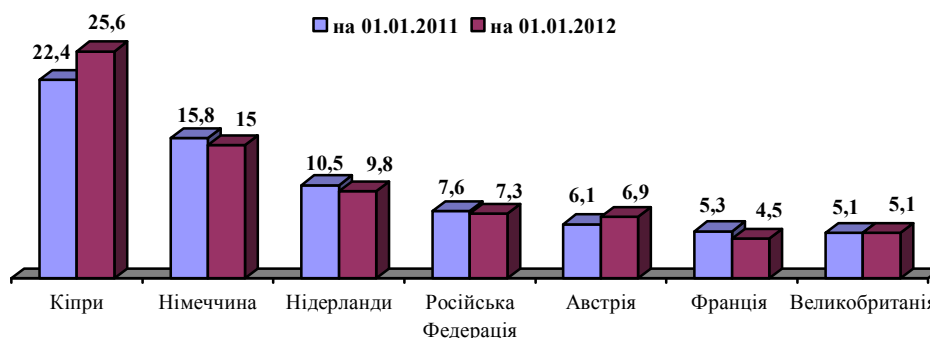
До восьми регіонів: Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Київської, Львівської, Одеської, Запорізької, АР Крим та до м. Київ надходить найбільше всього інвестицій – 89,7 % всіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Таке спрямування прямих іноземних інвестицій та інвестицій в основний капітал у регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву в їх розвитку.

Варто зазначити, що структура за формами залучення іноземного капіталу за період 2002–2011 рр. значно змінилася. Так, у 2001–2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали від 28 до 36 %. На сьогодні в структурі акціонерного капіталу нерезидентів домінують вкладення в грошових внесках.

Аналіз динаміки освоєних інвестицій в основний капітал у 2009–2011 рр. показує спад темпів їх зростання, що свідчить про можливість виникнення ризиків щодо незавершеного виконання та недофінансування інвестиційних проектів у перспективі, збільшення обсягів зносу основних фондів та зниження конкурентоспроможності продукції.

Провідними сферами за обсягами залучення інвестицій в основний капітал залишаються: промисловість – 52,9 млрд. грн., операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 20,9 млрд. грн., діяльність транспорту і зв'язку – 21,5 млрд. грн.

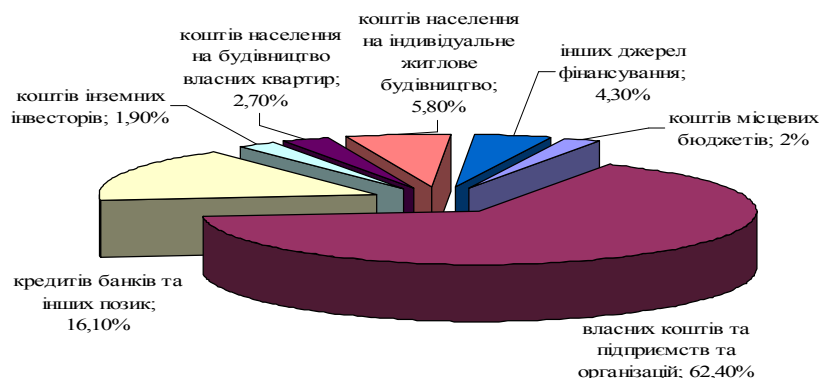
До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає майже 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Франція, Швеція, Віргінські Острови, Британські та США.

Рис. 2. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за основними країнами-інвестором (у % до загального обсягу)

Незадовільна диверсифікація джерел залучення прямих іноземних інвестицій в Україну по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності економіки України від політики кількох країн – основних інвесторів.

У сучасних умовах конкурують не тільки окремі фірми і корпорації, конкуренція йде між державами, причому не тільки на ринках збуту, але на ринках ресурсів, у тому числі інвестицій. Посткризовий період розвитку, враховуючи втрати, які були понесені країнами в період кризи, буде характеризуватися загостренням боротьби за капітал. При цьому головною умовою успіху країни на світовому інвестиційному ринку стане не тільки забезпечення іноземним інвесторам задовільних показників прибутковості їх інвестиційних проектів, але і формування широкої мережі спеціалізованих фінансових інститутів, що надають різні послуги інвесторам на рівні, прийнятому в сучасній міжнародній практиці, забезпечення стабільного, передбачуваного і «прозорого» режиму інвестиційної та підприємницької діяльності.

Рис. 3. Розподіл прямих іноземних інвестицій в Україну за основними країнами-інвестором (у % до загального обсягу)

Така структура джерел фінансування інвестицій в основний капітал, зокрема домінування в ній внесків за допомогою власних коштів підприємств, ставить у залежність розвиток підприємств та їх інвестиційну активність від їх прибутковості.

Отже, в цілому статистичні дані та міжнародна інвестиційна позиція України свідчать, що Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не є осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні.

Для суттєвого покращення місця України в зазначеному рейтингу актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Позитивні кроки в цьому напрямі вже здійснено:

1. На сьогодні в Україні створене правове поле для інвестування та розвитку державно-

приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

3. У разі припинення інвестиційної діяльності іноземному інвесторові гарантується повернення його інвестиції в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі. Держава також гарантує безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків і інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій.

4. Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 р. про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

5. Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу.

6. Для сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України.

7. З метою сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення її інтеграції в європейську і світову економічні системи, забезпечення права приватної власності і права на підприємницьку діяльність утворено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів при Президенті України. Очолив зазначену Раду Президент України.

Зазначені заходи сприятимуть покращенню інвестиційного іміджу України та збільшенню обсягів залучення іноземних інвестицій та інвестицій в основний капітал в її економіку.

Варто зазначити, що залучення іноземних інвестицій несе в собі як позитивні аспекти, так і деякі негативні моменти, як для країн-резидентів, так і для країн-реципієнтів.

Розглянемо переваги та недоліки, що їх зазнають країна-резидент та країна-реципієнт.

Країна-резидент-експортер. Переваги:

– зростання прибутку інвестицій через перерозподіл капіталу з країни в більш прибуткові проекти за кордоном;

– збільшується експорт товарів, устаткування, технологій, що повинно стимулювати виробничий процес;

– стимулює інноваційний процес.

Країна-резидент-експортер. Недоліки:

– високий ступінь ризику;

– зниження темпів вітчизняного виробництва;

– міграція робочої сили;

– уповільнення темпів економічного росту й розвитку країни через переміщення капіталу за кордон.

Країна-реципієнт-імпортер. Переваги:

– стимулюються темпи росту національної економіки;

– надходять сучасні технології, техніка, устаткування;

– створюються додаткові робочі місця;

– підсилюється конкуренція усередині країни;

Країна-реципієнт-імпортер. Недоліки:

– прибуток інвестора – частина ВВП – надходить у країну-резидент, знижуючи темпи економічного росту країни-реципієнта;

– надходять не нові технічні засоби, технології;

– загроза демпінгу;

– висока ціна;

– стримується інноваційний процес;

– оплата праці нижче світового рівня;

– недостатня конкурентоспроможність приводить до знищення національних товаровиробників;

– знижується роль і значення країни на світовому ринку.

Можна побачити певні суперечності, але це пояснюється тим, що на різних етапах іноземного інвестування воно здійснює різний вплив на економіку.

Так на початковому етапі припливу прямих іноземних інвестицій спостерігається стрімке зростання економіки країни-реципієнта, але далі бачимо не менш стрімкі темпи його падіння. Так, у Польщі на цьому етапі було досягнуто критичного рівня безробіття в 19%. Також тяжким тягарем стає масштабна дефіцитність платіжного балансу (вона багато в чому перевищує критично припустимий рівень на цьому етапі) і зовнішня заборгованість. Це типове явище для країн із високою часткою прямих іноземних інвестицій. Існує занадто пряма залежність між прямими іноземними інвестиціями та ВВП, означає, що наш ВВП суттєвою часткою залежить від іноземних інвестицій, що не є втішним фактом. Адже не є нормальним, коли країна живе за чужий рахунок... Чи воно нам потрібно? Чи потрібні нам великі інвестиції з тими великими негативними наслідками, які вони несуть. На нашу думку, інвестиції потрібні, але дуже в обмеженій кількості та під жорстким контролем держави. Чехія постійно змінює систему пільг та податків для іноземних інвесторів так, щоб спрямовувати їхні кошти туди, де це справді потрібно.

Загалом іноземні інвестиції є невід'ємною частиною процесу глобалізації, при їх залученні у світі склалося дві класичні моделі.

Перша з них пропагується МВФ та включає перш за все досвід країн Латинської Америки. Вона має назву наздоганяючої. В ідеалі відсталі країни за сприяння прямих іноземних інвестицій наздоганяють інші і далі йдуть врівень з ними. Проте, варто згадати вислів Генрі Кіссінджера: «програми МВФ завжди націлені на скорочення втрат кредиторів значно більшою мірою, ніж втрат боржників». Отже, в результаті дії цієї моделі, країни, в які здійснюються інвестиції, перетворюються на недорозвинені додатки з вузькою спеціалізацією економіки до розвинених країн, без шансів наздогнати останні.

Друга модель ґрунтується на свідомій і активній протидії негативним наслідкам прямих іноземних інвестицій. Яскравим прикладом цієї моделі залучення інвестицій та світової економічної інтеграції стала Південна Корея. У 70–80-ті роки державна політика була спрямована на вирощування внутрішнього капіталу і на мінімальне залучення іноземних інвестицій. У результаті сьогодні Республіка Корея в рейтингу країн за індексом технологічного рівня посідає дев'яте місце, випереджаючи таких грандів, як Німеччина, Великобританія, Франція й Канада (Україна в цьому рейтингу посідає 83-тє місце). У 1954 р. ВВП Південної Кореї становив лише 1,7 млрд. дол., а в 2008-му – 1,276 трильйонів.

Ці всі факти доводять ефективність другої моделі поведінки під час залучення прямих іноземних інвестицій та інтеграції в світову спільноту.

Висновки. Україна має низку проблем із залученням іноземних інвестицій, але вони часто перебільшені. Зауважимо, що нашій державі варто не так сильно покладатися на прямі іноземні інвестиції і намагатися повторити шлях Пд. Кореї, а не країн Латинської Америки.

Список літератури

1. Офіційний портал Верховної Ради України: www.rada.gov.ua
2. Міністерство фінансів України: www.minfin.gov.ua
3. Офіційний портал органів виконавчої влади України: www.kmu.gov.ua
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: www.ukrstat.gov.ua
5. Маркевич К.Л. Вплив прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток України // Економіка і регіон. – 2009. – № 2. – С. 220–224.
6. Рум'янцева С. Залучення прямих іноземних інвестицій // Цінні папери України. – 2010. – № 21. – С.11.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2013